

Metabolic

Circulair bouwen & circulaire gebiedsontwikkeling

Concepten &
praktijkvoorbeelden

Circulair Friesland, april 2023

Agenda

- 01 | Korte introductie
- 02 | Circulair bouwen
- 03 | Circulaire gebiedsontwikkeling
- 04 | Pauze
- 05 | Het Nieuwe Normaal
- 06 | Projectevaluaties

01 Introductie

Metabolic

ONZE MISSIE

**Is om de wereldeconomie te
veranderen naar een
fundamenteel duurzame staat
waar mens en natuur
voorspoedig leven.**

Ons “ecosysteem”

Wij zijn een groep organisaties die samenwerking aan systeemverandering en het bouwen van een duurzame economie. We **adviseren** de publieke en private sector, **onderzoeken** duurzame oplossingen, bouwen **software** tools, schalen impactmakende **start-ups** op, en stellen **communities** in staat om het heft in eigen handen te nemen.

Van analyse tot implementatie

01 HUIDIGE STAAT ANALYSE

Waar je bent

- Impacts in kaart
- Identificeren oorzaken

02 DOELEN STELLEN

Waar je naar toe wilt

- Ontwikkel een visie
- Stel doelen

03 INTERVENTIES

Hoe daar te komen

- Interventies identificeren
- Evalueer impact

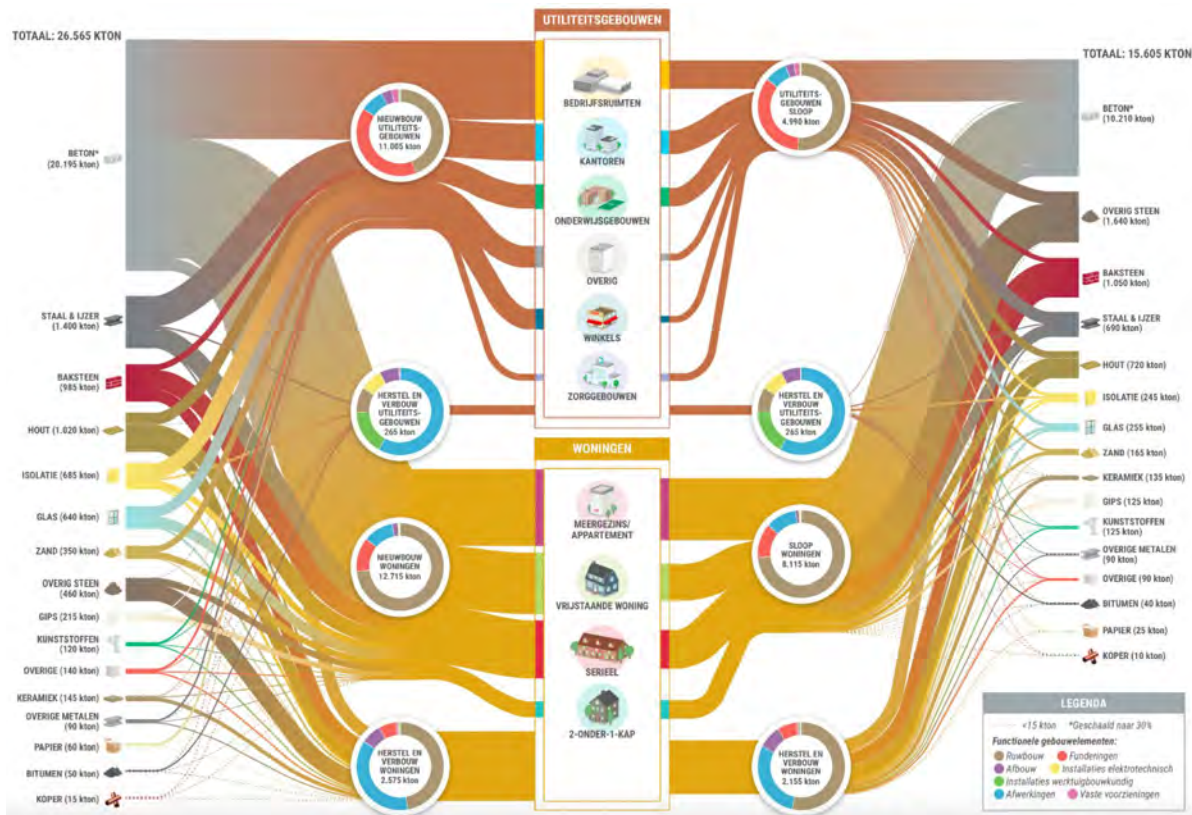
04 IMPLEMENTATIE

Actie ondernemen

- Business cases ontwikkelen
- Betrek stakeholders
- Start projecten

Materiaalstromen in kaart brengen

A photograph of a building facade covered in lush greenery and purple flowers, illustrating vertical farming or green architecture. The plants are growing in a structured, grid-like pattern, likely using a hydroponic or aeroponic system. The building's structure is visible through the foliage, showing a brownish-tan wall and a window. The overall scene is vibrant and green, with a clear focus on the integration of nature into urban architecture.

02 Waarom circulair bouwen?

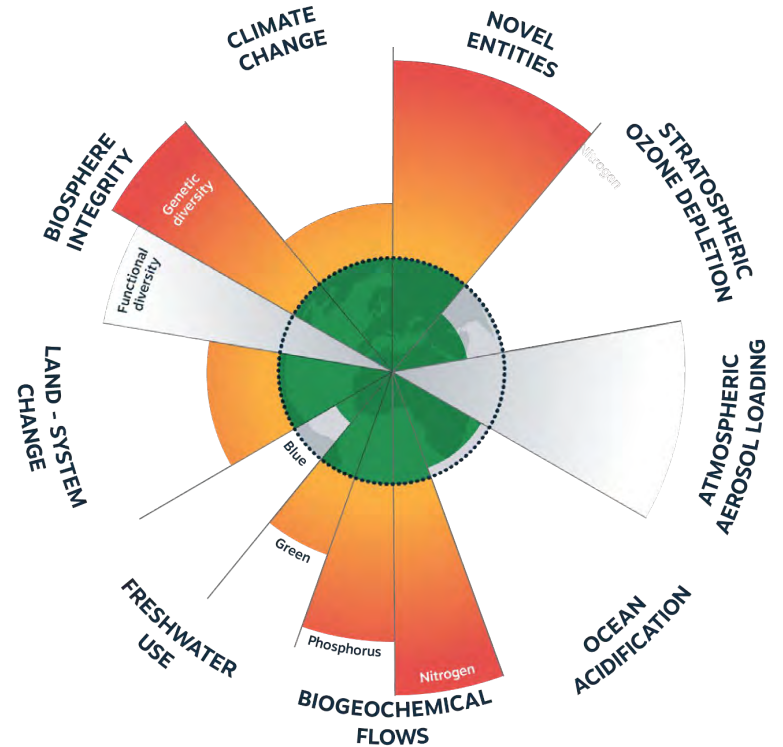
We bereiken de planetaire grenzen

Veel van de grenzen van onze planeet staan onder druk door menselijk gedrag.

De bouwsector draagt hier aan bij door het gebruik van eindige grondstoffen en de uitstoot van broeikasgassen.

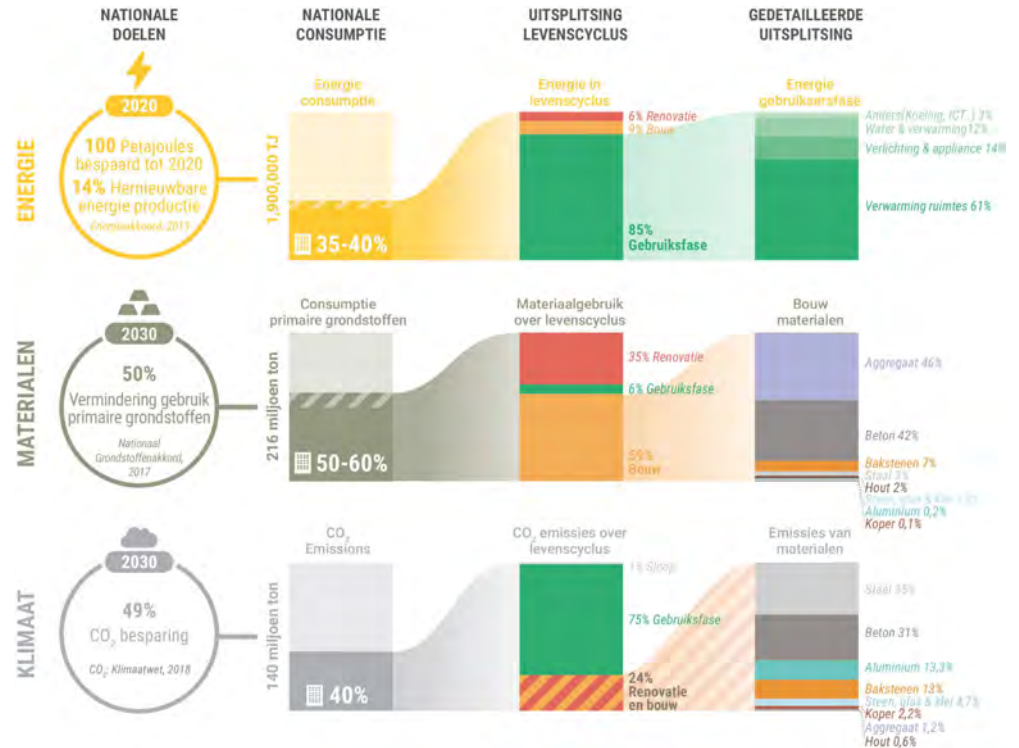
- Beyond zone of uncertainty (high risk)
- In zone of uncertainty (increasing risk)
- Below boundary (safe)
- Boundary not yet quantified

Source: Updated Planetary Boundaries. Stockholm Resilience Centre, based on analysis in Wang-Erlandsson et al., 2022, Persson et al 2022 and Steffen et al 2015.

De impact van de gebouwde omgeving is enorm

- 35-40% van nationale energie consumptie
- 50-60% van primaire grondstoffen
- 40% van de CO₂ emissies

Budgetten raken op

Budgetten raken op, maar...

BUSINESS AS USUAL

**Biobased
Bouwen**

1

**Intensieve
Industrialisatie**

2

**Hoogwaardig
Hergebruik**

3

**Maximale
Transformatie**

4

**Kleinere
Woningen**

5

**Beter
Benutten**

6

03 Wat betekent 'circulair bouwen'?

Definitie Circulair Bouwen:

Circulair bouwen betekent het **ontwikkelen, gebruiken en hergebruiken** van gebouwen, gebieden en infrastructuur, zonder **natuurlijke hulpbronnen onnodig uit te putten**, de **leefomgeving te vervuilen** en **ecosystemen aan te tasten**.

Bouwen op een wijze die **economisch verantwoord** is en bijdraagt aan het welzijn van **mens en dier. Hier en daar, nu en later.**

- Transitieteam Circulaire Bouweconomie

**CIRCULAIRE
BOUWECONOMIE**

Circulair bouwen aan de hand van 4 raamwerken

1. Vlindermodel

- a. Algemeen model voor de Circulaire Economie

2. Oorsprong van materialen (input)

- a. Waar komen materialen die we toepassen vandaan?

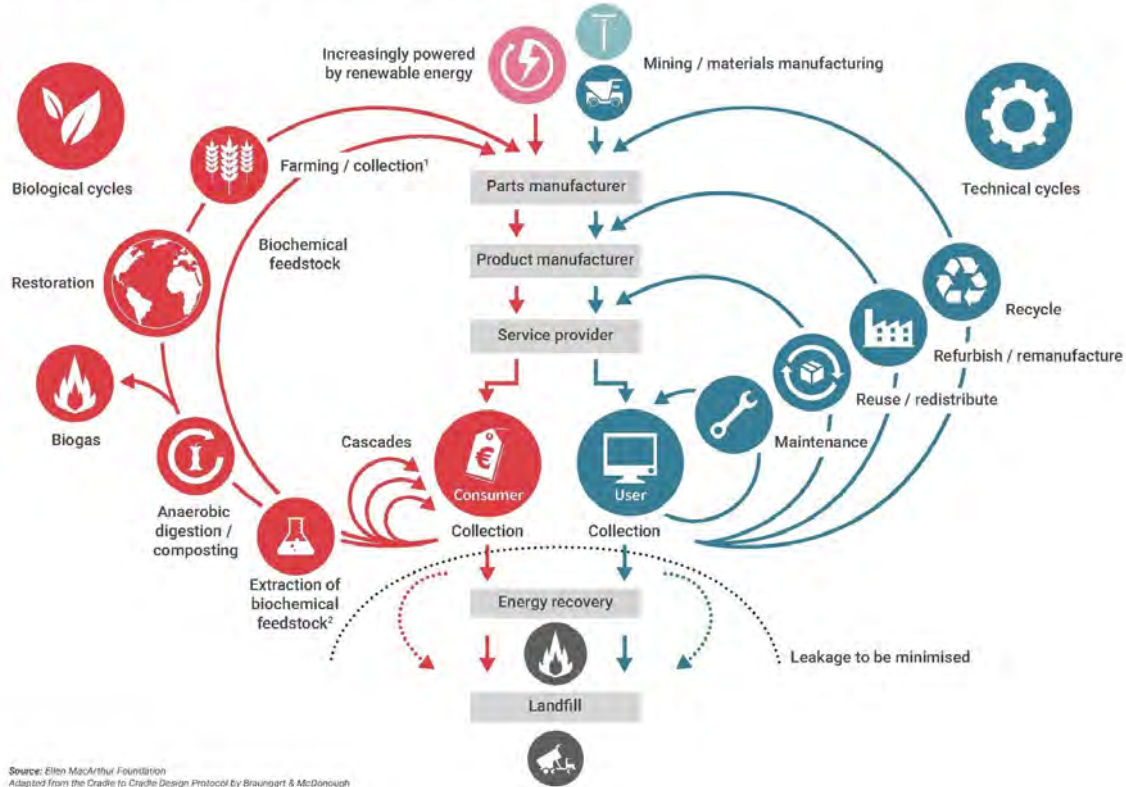
3. Einde-levensduur scenario (output)

- a. Hoe gaan we om met materialen bij sloop/einde levensduur

4. De 7 pilaren van de Circulaire Economie

- a. Breder kijken dan alleen materialen

Vlindermodel

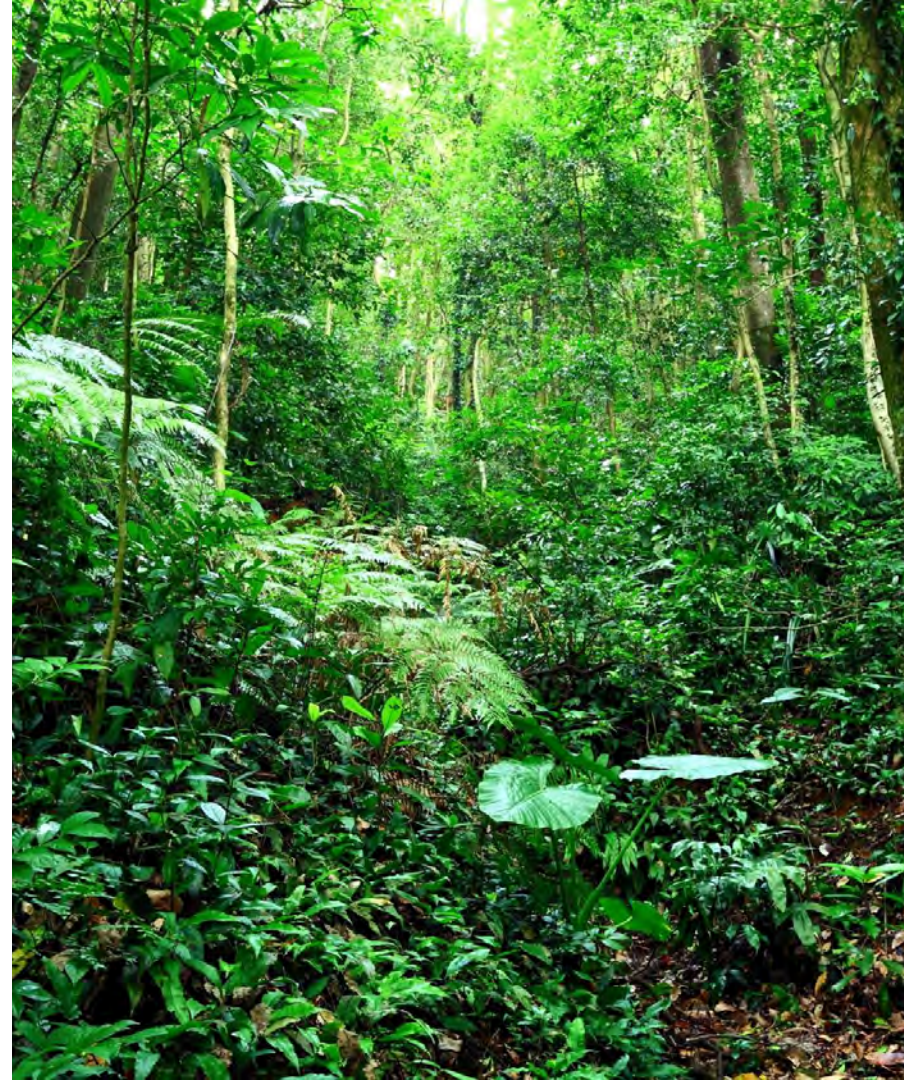

Oorsprong materialen

Input

Waar komen toegevoegde materialen vandaan?

- Primair
  - **Hernieuwbaar**
  - Niet-hernieuwbaar
- Secundair
  - Hergebruik
  - Recycling

Oorsprong materialen

Input

Waar komen toegevoegde materialen vandaan?

- Primair
  - Hernieuwbaar
  - **Niet-hernieuwbaar**
- Secundair
  - Hergebruik
  - Recycling

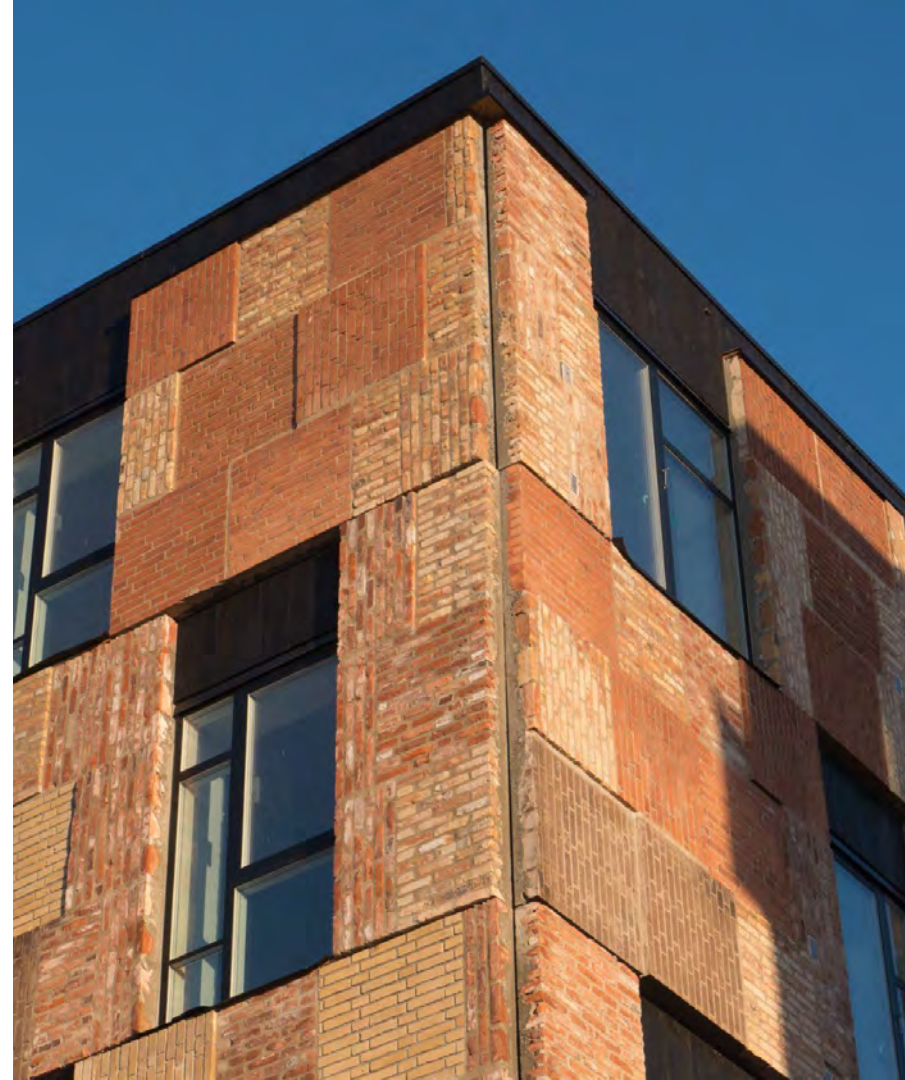

Oorsprong materialen

Input

Waar komen toegevoegde materialen vandaan?

- Primair
  - Hernieuwbaar
  - Niet-hernieuwbaar
- Secundair
  - **Hergebruik**
  - Recycling

Oorsprong materialen

Input

Waar komen toegevoegde materialen vandaan?

- Primair
  - Hernieuwbaar
  - Niet-hernieuwbaar
- Secundair
  - Hergebruik
  - **Recycling**

Einde levensduur scenario

Output

Wat gebeurt er met gebruikte producten en materialen?

- R-ladder
  - Refuse
  - Reuse
  - Repair
  - Refurbish
  - Repurpose
  - Recycle
- Hoe hoger op de ladder, hoe beter
  - Welke gereedschappen bestaan er om hoger te scoren?

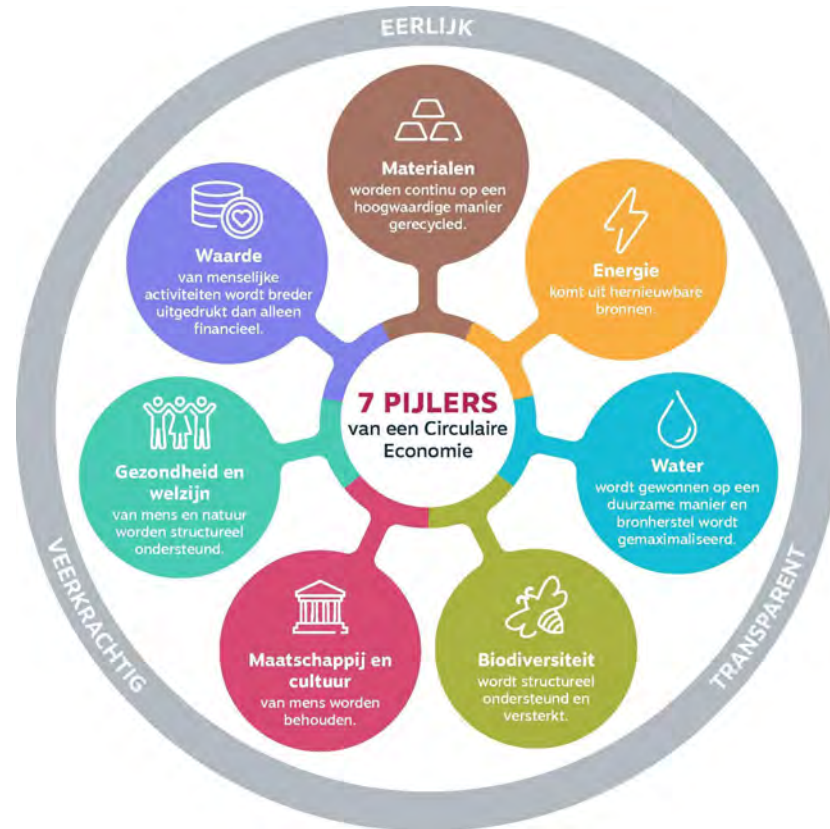
Hoger scoren op de R-ladder

Hergebruik: Nu én in de toekomst

- Hergebruik nu
  - Demonteren ipv slopen
  - Bouwhubs gebruiken
  - Flexibel ontwerpen
  - Ontwerpen met hergebruikt materiaal
- Hergebruik in de toekomst
  - Losmaakbaar bouwen
  - Module bouw (prefab)
  - Kringlopen gescheiden houden
  - Ontwerpen voor hergebruik

Breder kijken: 7 pilaren van de circulaire economie

Voorbeeld biobased

CLT constructie
Vezelhennep isolatie

Voorbeeld hergebruik

**Hergebruik van hout
Kabelhaspels als
gevelbekleding**

Voorbeeld demontabel bouwen

**Gebouwd voor hergebruik
Kanaalplaten los bevestigd
aan staalconstructie**

03 Circulaire gebiedsontwikkeling

Steden hebben een grote impact op de planeet

Steden nemen 3% van de totale landoppervlakte in

Maar consumeren 75% van alle grondstoffen

& produceren 60-80% van alle broeikasgas uitstoot

An aerial photograph of a city skyline, likely San Francisco, featuring numerous skyscrapers and a construction crane on the left. A large, semi-transparent red rectangle is overlaid on the center of the image, containing white text. The background shows a mix of modern glass skyscrapers and older, more traditional buildings, with hills visible in the distance under a clear sky.

We moeten de **economie**
transformeren door de manier
waarop we steden plannen en
ontwerpen **radicaal** te veranderen.

Metabolisme van een gebied

Verschillende ruimtelijke schalen

RUIMTELIJKE PLANNING

Land

Regio

Stad

GEBIEDSONTWIKKELING

Gebied wijk

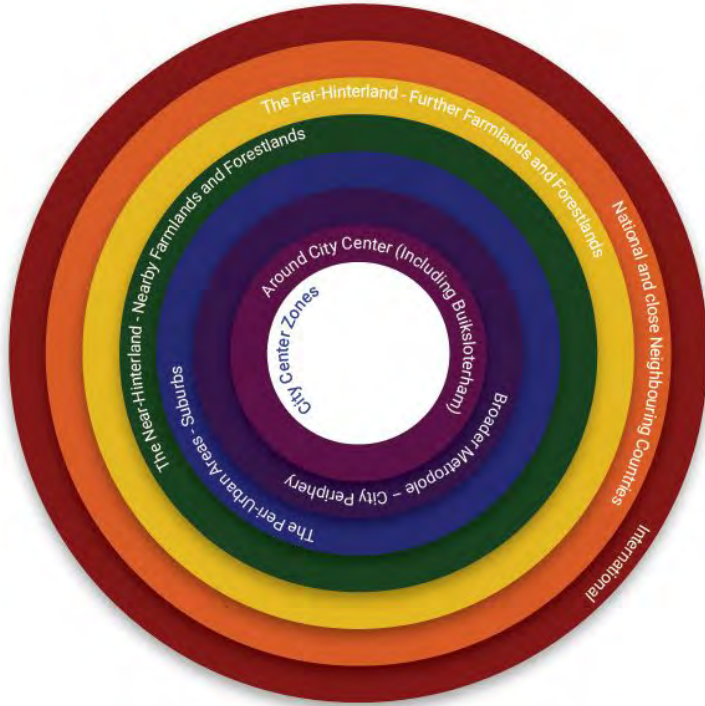
VASTGOEDONTWIKKELING

Perceel

Gebouw

Kringlopen sluiten op de juiste schaal

Gebouwniveau: energieneutraal
(gebouwgebonden)

Wijkniveau: water en energieneutraal

Regionaal: organische reststromen &
bouwmaterialen,

(Inter)nationaal: consumentengoederen,
ICT, (klimaatneutraal) etc.

Meer knoppen om aan te draaien in een gebied

Programma en circulaire functies

Creëert waarde in een circulaire economie middels programma

- Programma
- Bestemmingsplan
- Functiemix

Ruimtelijke ontwerpprincipes

Schept de randvoorwaarden voor efficiënte kringlopen

- Dichtheid (FSI)
- Clustering
- Verkaveling
- Oriëntatie van kavels

Circulaire infrastructuur

Faciliteert circulariteit in het functioneren van het gebied

- Distributie van stromen
- Verwerking en benutting van stromen
- Verbinding en uitwisseling

Circulariteit van de openbare ruimte

Circulaire criteria voor structuren in openbare ruimte

- Materialisatie
- Levensduur
- Herbruikbaarheid

Gebouwprestatie

De prestatie van het fysieke gebouw

- Bouwmaterialen
- Energie
- Water
- Groen

Bouwproces

Aandachtspunten voor het bouwproces

- Bouwafval
- Samenwerking met lokale partijen

Beheer en gemeenschaps-participatie

Participatie en borging van prestaties in gebruiksfase

- Betrekken community
- Ruimte bieden voor initiatieven
- Beheerscontract

Verschillende fasen van implementatie

**CIRCULAIR
GEBIED**

Fasen van implementatie

FASE 1 VERKENNING: CIRCULAIRE KANSEN EN AMBITIES IN KAART

Hoe wenselijk en kansrijk is circulaire gebiedsontwikkeling?

- In kaart brengen van de circulaire potentie
  - Door middel van SWOT analyse
- Ontwikkelen van een visie op circulaire gebiedsontwikkeling
  - Met bijbehorende doelstellingen
  - KPI's voor meetbaarheid in latere fasen
- Eerste voorstel voor kansrijke interventies

Fasen van implementatie

FASE
2

HAALBAARHEID

Zijn interventies haalbaar & passen zij bij bestaande en toekomstige bewoners & gebruikers?

- Circulaire planningsscenarios
  - Wat zijn de consequenties van de belangrijkste interventies?
- Verkenning van posities, plannen en belangen van gebiedspartners.
- Aanpassing van voorgestelde interventies op basis van haalbaarheidsanalyse.

Fasen van implementatie

FASE 3 ONTWERP

Verder ontwikkelen van planscenario's, interventies en KPI's.

- Gekwantificeerde planscenarios en materiaalstroomanalyses
  - Business As Usual & Circulair scenario
- Circulair stedenbouwkundig plan
  - Ruimtelijke randvoorwaarden van circulaire interventies

Fasen van implementatie

FASE
4

UITVOERING

Vastleggen van plannen en besluiten

- Circulaire aanbestedingen en gronduitgifte
  - Circulariteit belonen
- Plan voor beheer & management van materiaalstromen
  - Wat gebeurt er bij einde levensduur?

Voorbeelden circulaire gebiedsontwikkeling

Circulair straatmeubilair

**Gerecycled materiaal
(Studio Segers)**

**Biobased bankje
(Biobound)**

**Bamboe verkeers-
borden (Moso)**

Cradle2cradle lichtmast (Sapa)

**Speeltoestellen uit oude windmolens
(Superuse Studios)**

Circulaire verhardingen

Experimentele circulaire wandelpaden (Leeuwarden)

Beperkte verharding

Circulaire betontegel (Roelofs)

Hernieuwbaar bouwen

Swettehus, Leeuwarden

Biosintrum, Oosterwolde

Hergebruik & Recycling

Beton recycling

Hergebruik kozijnen, Avignonlaan Eindhoven

Herbruikbaar bouwen

Madaster

Houtbouw modules, Hengelo

Flexibel bouwen

Patch22 in Amsterdam

Bret in Amsterdam

Energiezuinig bouwen

Aardehuizen, Olst

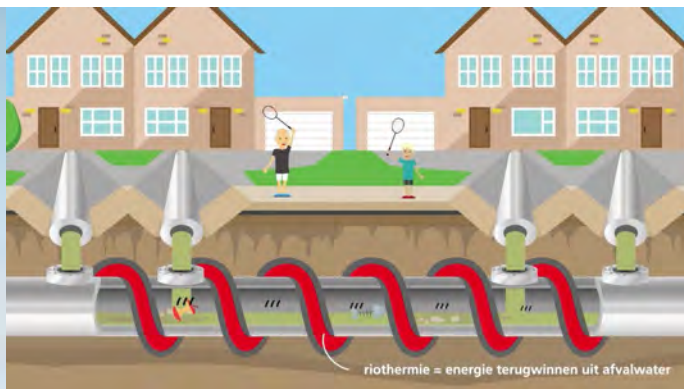

Passiefhuis

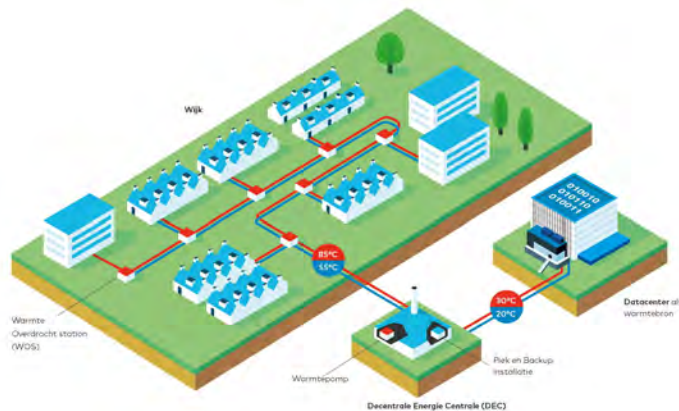
Hernieuwbare energie & restwarmte

Zonnepanelen
 Metabolic

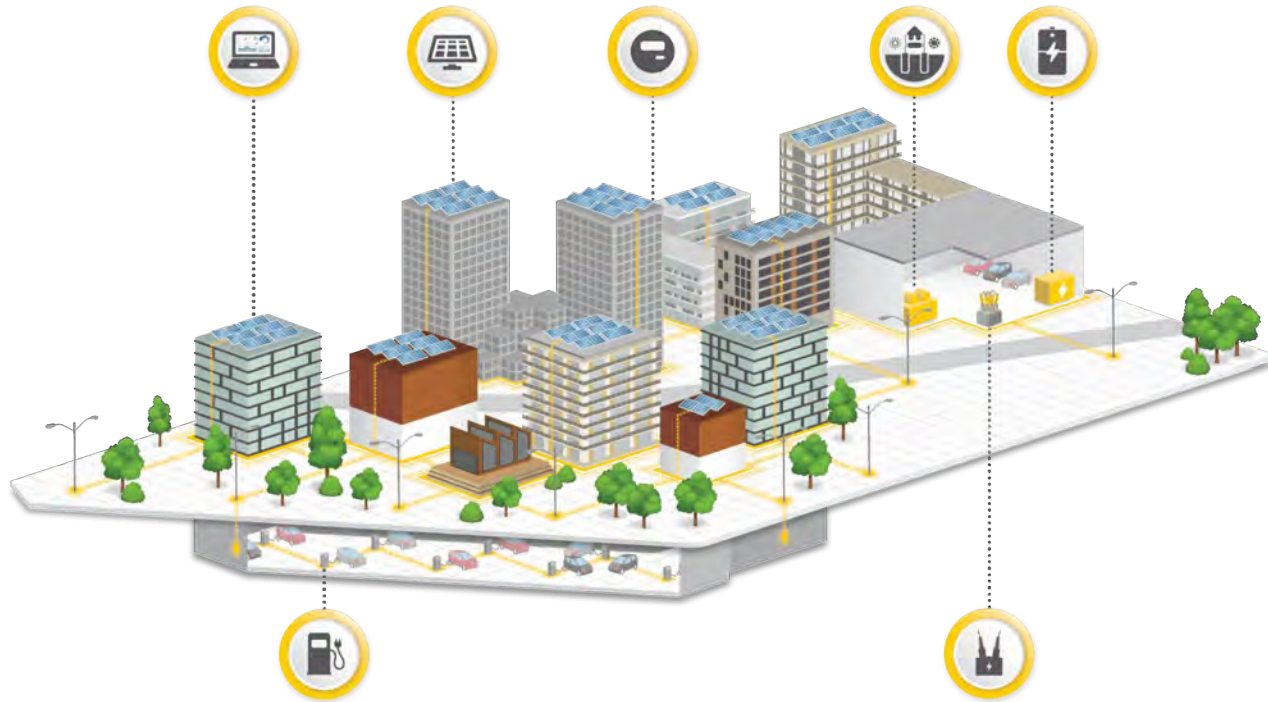

Riothermie

Restwarmte

Energie uitwisseling en optimalisatie

Nieuwe sanitatie

Helofytenfilter

Waterschoon, Sneek

Metabolic

Biopolus

Klimaatadaptief

Regenwatervijver Waternet

Klimaatadaptief bouwen

Participatief bouwen

Pauze

Metabolic

Circulair bouwen met Het Nieuwe Normaal

Circulair Friesland, april 2023

**Wie is er bekend met Het Nieuwe
Normaal?**

03 Wat is Het Nieuwe Normaal?

**Hoe krijgen we circulair bouwen
nu écht van de grond?**

Deelnemers

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Gemeente Rotterdam

Gemeente Utrecht

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Den Haag

Gemeente Amsterdam

DURAVERMEER

bam

heijmans

VAN WIJNEN

SYNCHROON
ontwikkelaars

VolkerWessels

Copper

METABOLIC

alba
concepts

Accelerating
Circular Economy
Zuid-Holland

TU Delft

Initiatiefnemers

Opdrachtgevers

Opdrachtnemers

Experts

Wetenschappelijke borging

- 1) Wat kan de markt nu?**
- 2) Waar kan de markt naar toe?**

Het Nieuwe Normaal

**Een nieuwe, gedragen 'norm' met haalbare én
ambitieuze prestaties op circulair bouwen**

3 Schaalniveau's

Gebouw

Infra

Gebied

6 thema's

Materialen

Energie

Water

Stikstof

Sociaal

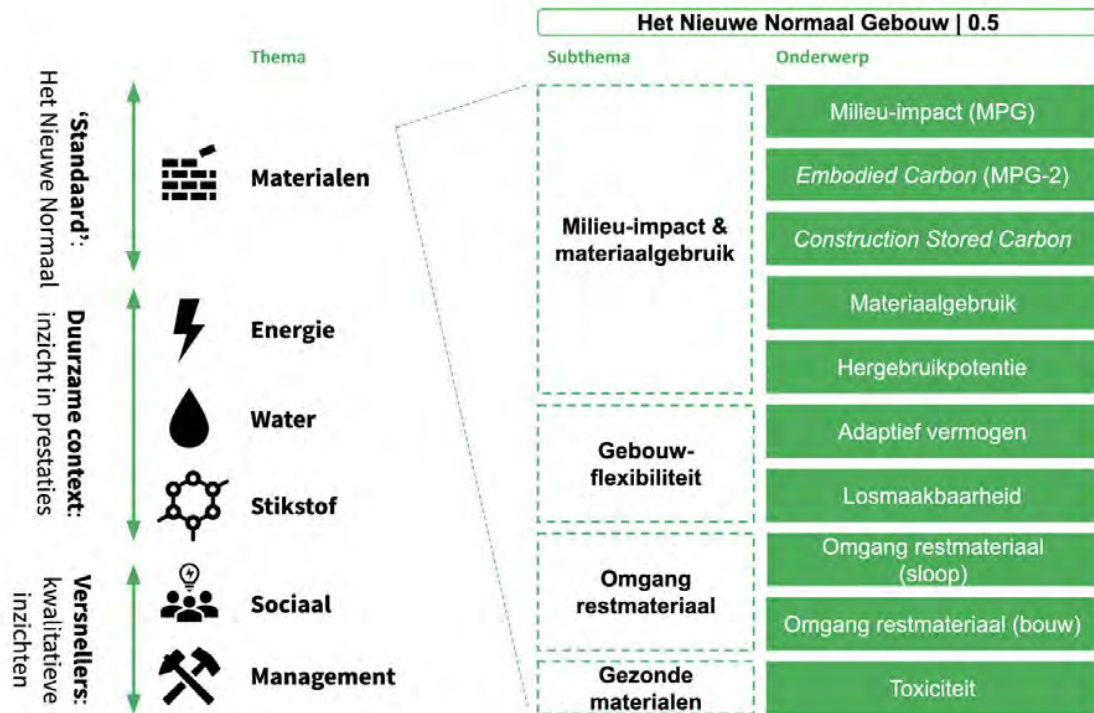

Management

Raamwerk Het Nieuwe Normaal

3 Soorten thema's

- **Standaard:** De 'norm'
- **Duurzame context:** inzicht in gebouwprestaties
- **Versnellers:** Ophalen van kwalitatieve inzichten

**Wanneer is een bouwwerk
'circulair'?**

De checklist voor circulair bouwen

Circulair bouwen = scoren op alle onderwerpen

Per onderwerp een indicator, zoals de MPG, % biobased materiaal, of de BCI.

Het Nieuwe Normaal Gebouw 0.5	
Subthema	Onderwerp
Milieu-impact & materiaalgebruik	Milieu-impact (MPG)
	<i>Embodied Carbon (MPG-2)</i>
	<i>Construction Stored Carbon</i>
	Materiaalgebruik
	Hergebruikpotentie
Gebouw-flexibiliteit	Adaptief vermogen
	Losmaakbaarheid
Omgang restmateriaal	Omgang restmateriaal (sloop)
	Omgang restmateriaal (bouw)
Gezonde materialen	Toxiciteit

De checklist voor circulair bouwen

Circulair bouwen = scoren op alle onderwerpen

Per onderwerp een indicator, zoals de MPG, % biobased materiaal, of de BCI.

Zoveel mogelijk aansluiting bij huidige methodieken.

- Wettelijke MPG/MKI methodiek
- CB'23: Leidraad Meten
- BREEAM: MAT-8 (indelingsflexibiliteit)

Het Nieuwe Normaal Gebouw 0.5	
Subthema	Onderwerp
Milieu-impact & materiaalgebruik	Milieu-impact (MPG)
	<i>Embodied Carbon (MPG-2)</i>
	<i>Construction Stored Carbon</i>
	Materiaalgebruik
	Hergebruikpotentie
Gebouw-flexibiliteit	Adaptief vermogen
	Losmaakbaarheid
	Omgang restmateriaal (sloop)
Omgang restmateriaal	Omgang restmateriaal (bouw)
Gezonde materialen	Toxiciteit

De checklist voor circulair bouwen

Circulair bouwen = scoren op alle onderwerpen

Per onderwerp een indicator, zoals de MPG, % biobased materiaal, of de BCI.

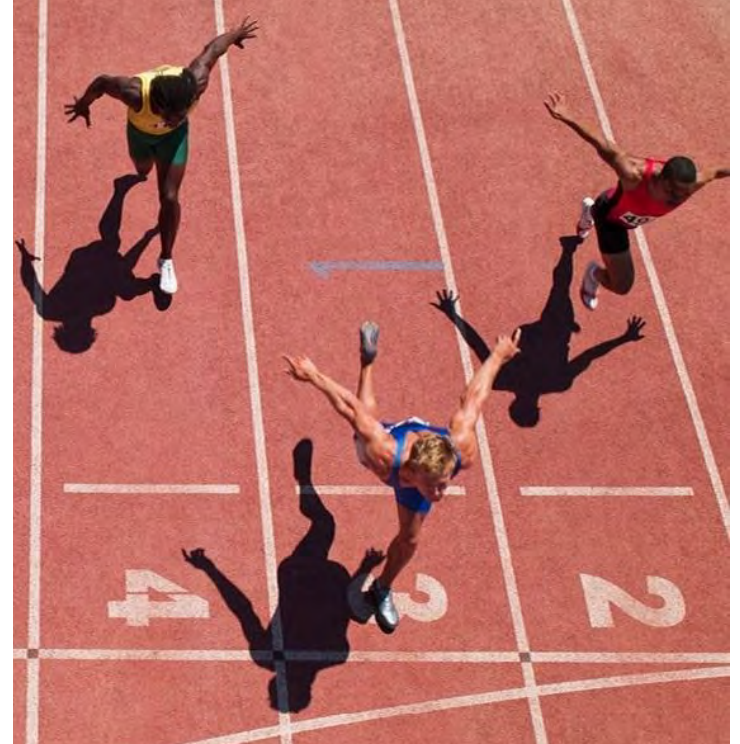
Zoveel mogelijk aansluiting bij huidige methodieken.

- Wettelijke MPG/MKI methodiek
- CB'23: Leidraad Meten
- BREEAM: MAT-8 (indelingsflexibiliteit)
- **Géén totaalscore!**

Het Nieuwe Normaal Gebouw 0.5	
Subthema	Onderwerp
Milieu-impact & materiaalgebruik	Milieu-impact (MPG)
	<i>Embodied Carbon (MPG-2)</i>
	<i>Construction Stored Carbon</i>
	Materiaalgebruik
	Hergebruikpotentie
Gebouw-flexibiliteit	Adaptief vermogen
	Losmaakbaarheid
	Omgang restmateriaal (sloop)
Omgang restmateriaal	Omgang restmateriaal (bouw)
	Gezonde materialen
	Toxiciteit

Circulair bouwen is een tienkamp

- Je kunt niet overal maximaal scoren, dus:
Afwegingen maken

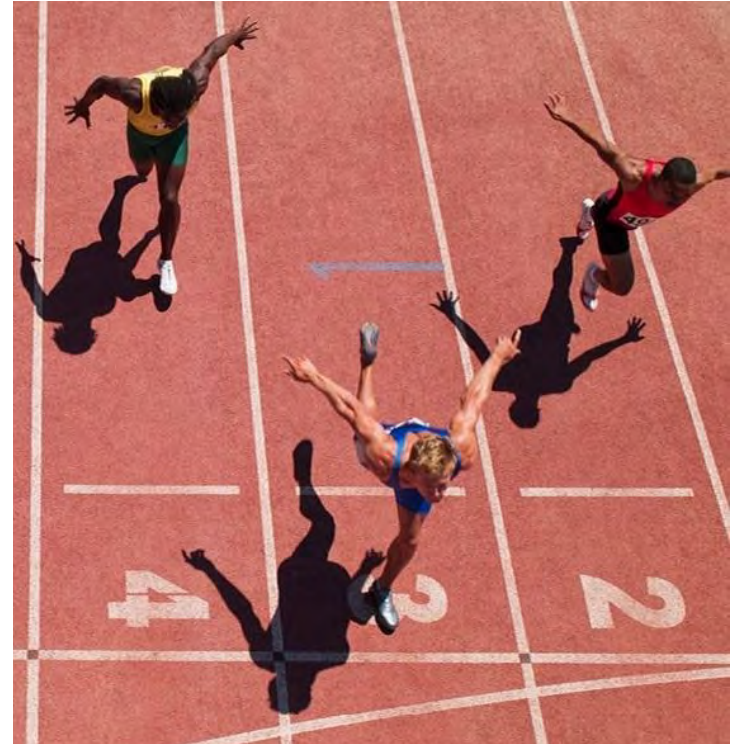
Circulair bouwen is een tienkamp

- Je kunt niet overal maximaal scoren, dus:
Afwegingen maken
- Per project: prioriteiten stellen, keuzes maken: Waar zet je volledig op in, waar haal je de basisprestatie?

Circulair bouwen is een tienkamp

- Je kunt niet overal maximaal scoren, dus:
Afwegingen maken
- Per project: prioriteiten stellen, keuzes maken: Waar zet je volledig op in, waar haal je de basisprestatie?
- Net als de tienkamp:
Meedoen = **op elke discipline kwalificeren**,
met de mogelijkheid om te **excelleren op specifieke onderdelen**.

Maar wie bepaalt dan de 'norm'?

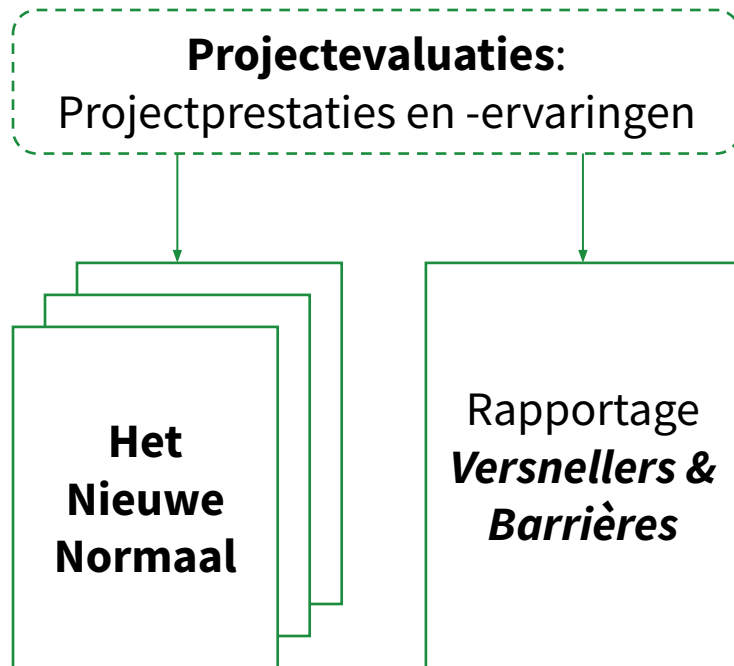
Hoe wordt de norm bepaald?

We werken toe naar Het Nieuwe Normaal op basis van 100+ **Projectevaluaties**.

Dit zijn bouwprojecten (vanaf DO fase) vanuit de partners en daarbuiten.

Projecten worden geëvalueerd:

- Indicatoren: 'Wat kan de markt nu?'
- Versnellers en barrières

Hoe wordt informatie opgehaald?

- Vragenlijsten, ingevuld door projectleiders
- Evaluatiesessies waarin vragenlijsten worden doorgenomen door evaluator & projectleider
- Opstellen rapportagen door Cirkelstad.

2.4 MATERIAALGEBRUIK

In een circulair bouwproject willen we zo min mogelijk nieuw materiaal toepassen en inzetten op hergebruikt en hernieuwbaar materiaal. Daarmee verlagen we de hoeveelheid nieuwe materialen die we nodig hebben om gebouwen te realiseren. Voor het totale materiaalgebruik hanteren we onderscheid in vier categorieën: nieuw (primaïr) materiaal, nieuw, hernieuwbaar materiaal, hergebruikt (secundair) materiaal en gerecycled (secundair) materiaal.

Wat is het aandeel hernieuwbaar, hergebruikt, gerecycled en nieuw materiaal per systeemlaag?

Geef het percentage aan op basis van het gewicht (kg), de mogelijke verificatiemethoden worden zichtbaar zodra je een waarde invoert.

	Nieuw	Natuurlijk	Hergebruikt	Gerecycled	Onbekend
Draagconstructie (Structure)	<input type="text" value="100"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	☐
Dak & gevel (Skin)	<input type="text" value="100"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	☐
Installaties (Services)	<input type="text" value="100"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	☐
Inbouwpakket (Space plan)	<input type="text" value="100"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	<input type="text" value="0"/>	☐

Geef de verificatiemethode: (Vereist)

- Berekening op basis van de Building Circularity Index (BCI)
- Eigen berekening, op basis van Leidraad Meten van circulariteit (CB'23, versie 2.0)
- Andere geverifieerde onderbouwing, namelijk ...

Leidraad gebied

- Verschillende types gebiedsontwikkelingen.
- Onderscheid tussen transformatie en herontwikkeling (brownfield) en uitbreidingslocaties (greenfield) zonder bestaande bebouwing
- Vragen aangepast op basis van de planfase waarin het project zich bevindt PF (planfase) RF (uitvoering/realisatiefase)

VRAGENLIJST | 1.1 PROJECTEIGENSCHAPPEN

Bepaal hoofd- en subcategorie

Type gebiedsontwikkeling

- Woonwijk
- Bedrijventerrein
- Gemengd woon-werkgebied
- Anders, namelijk:

Bepaal type gebied

Scope gebiedsontwikkeling

- Greenfield
- Brownfield

Geef fase gebiedsontwikkeling aan

Fase gebiedsontwikkeling

- Planfase (stedenbouwkundig plan gereed)
- Realisatiefase (minimaal 20% van de gebouwen voltooid)

Leidraad gebouw

- Verschillende bouwfases: Vanaf DO is evaluatie interessant. Kan ook tijdens uitvoering of na realisatie
- Verschillende type projecten: Voor Nieuwbouw andere vragen dan voor renovatie

Het Nieuwe Normaal:

→ Ontwikkeld als 'norm' & 'wat kan de markt nu?'

Het Nieuwe Normaal:

→ Ontwikkeld als 'norm' & 'wat kan de markt nu?'

→ **Gebruiken als:**
Checklist Circulair Bouwen

Het Nieuwe Normaal:

→ Ontwikkeld als 'norm' & 'wat kan de markt nu?'

→ **Gebruiken als:**
Checklist Circulair Bouwen

Hoe?

03 De indicatoren van Het Nieuwe Normaal

Raamwerk Het Nieuwe Normaal

Standaard: 'De Norm'	Duurzame context	Versnellers
MPG/MKI	Energie	Re-integratie
MPG-2	Water	Participatie
Construction Stored Carbon	Stikstof	Uitvraag
Materiaalgebruik		Afspraken
Hergebruikpotentie		Samenwerking
Adaptief vermogen		Interne organisatie
Losmaakbaarheid		
Omgang restmateriaal (sloop)		
Omgang restmateriaal (bouw)		
Toxiciteit		

Raamwerk Het Nieuwe Normaal

Standaard: 'De Norm'	Duurzame context	Versnellers
MPG/MKI	Energie	Re-integratie
MPG-2	Water	Participatie
Construction Stored Carbon	Stikstof	Uitvraag
Materiaalgebruik		Afspraken
Hergebruikpotentie		Samenwerking
Adaptief vermogen		Interne organisatie
Losmaakbaarheid		
Omgang restmateriaal (sloop)		
Omgang restmateriaal (bouw)		
Toxiciteit		

Materiaalgebruik

Gebouw

Hernieuwbare materialen

- Hout
- Vlas
- Houtvezel
- Kurk
- Mycelium

Gebouw

Hergebruikte materialen

- Constructiestaal
- Gipsplaten
- Steenwol
- Hout

Infra

Herkomst van materialen

Toepassen:

- **Hernieuwbare materialen:**
  - Bijv hout
- **Hergebruikte materialen:**
  - Hergebruik prefab liggers
- **Gerecyclede materialen:**
  - Gerecycled beton, gerecyclede bitumen

Gebied

Herkomst van materialen

Toepassen:

- Ambities voor bouwen met hergebruikt, hoogwaardig gerecycled of biobased materiaal opstellen.
- Objecten in de openbare ruimte kiezen die (grotendeels) met hergebruikte of biobased materialen worden gebouwd.

Hergebruikpotentie

Hergebruikpotentie

Einde-levensduur scenario

Einde-levensduur scenario van materialen. Uitgedrukt in massa%.

- Hergebruiken
- Recyclen
- Verbranden
- Storten

Meetmethode: Eigen berekening of BCI (gebouwen)

Hergebruikpotentie

Einde-levensduur scenario

Hoe krijg je deze zo hoogwaardig mogelijk?

- Losmaakbare verbindingen
- Bereikbaarheid van verbindingen
- Niet-toxische materialen
- Product as a service
- Terugkoopgarantie

Losmaakbaarheid

An aerial photograph of a large-scale open-pit mine. The mine is characterized by multiple terraced levels of excavation, with dark grey rock faces and lighter brown soil on the upper levels. A network of winding dirt roads crisscrosses the site. Several yellow excavators are visible on the lower levels, and a small cluster of white buildings is situated on one of the upper terraces. The background shows a vast, hilly landscape under a clear sky.

We graven onze eigen kuil

Losmaakbaarheid

Losmaken zonder slopen

Mate waarin een product kan worden gedemonteerd voor hoogwaardig hergebruik.

- Meetmethode: BCI
- Onderwerpen:
  - Type verbinding
  - Toegankelijkheid verbinding
  - Randopsluiting
  - Doorkruisingen

Losmaakbaarheid

Losmaken zonder slopen

Toepassen:

- Droge verbindingen ipv natte
  - Bijv. staalconstructie bouten ipv lassen
- Doorkruisingen voorkomen
  - Bijv: geen installaties dwars door systeemwanden laten lopen.
- Materiaalpaspoort
  - Demontageplan

Milieu-impact MPG/MKI

MPG - Gebouw

MPG - Milieu Prestatie Gebouwen

Milieukosten/vierkante meter/jaar.

Milieukosten = kosten in euro om
gemaakte milieuschade te verhelpen

- Wettelijk instrument rijksoverheid
- Hoe lager, hoe beter
- Huidige eis: 0,8.
  - Standaard woning: 0,5 - 0,7
  - Biobased woning: 0,25 - 0,5

MPG - gebouw

Strategieën voor een lage MPG

- **Bouwen met hernieuwbare materialen**
- Bouwen met hergebruikte materialen
- Percentage open geveldelen verlagen
- Geveloppervlakte verminderen

MPG - gebouw

Strategieën voor een lage MPG

- Bouwen met hernieuwbare materialen
- **Bouwen met hergebruikte materialen**
- Percentage open geveldelen verlagen
- Geveloppervlakte verminderen

MPG - gebouw

Strategieën voor een lage MPG

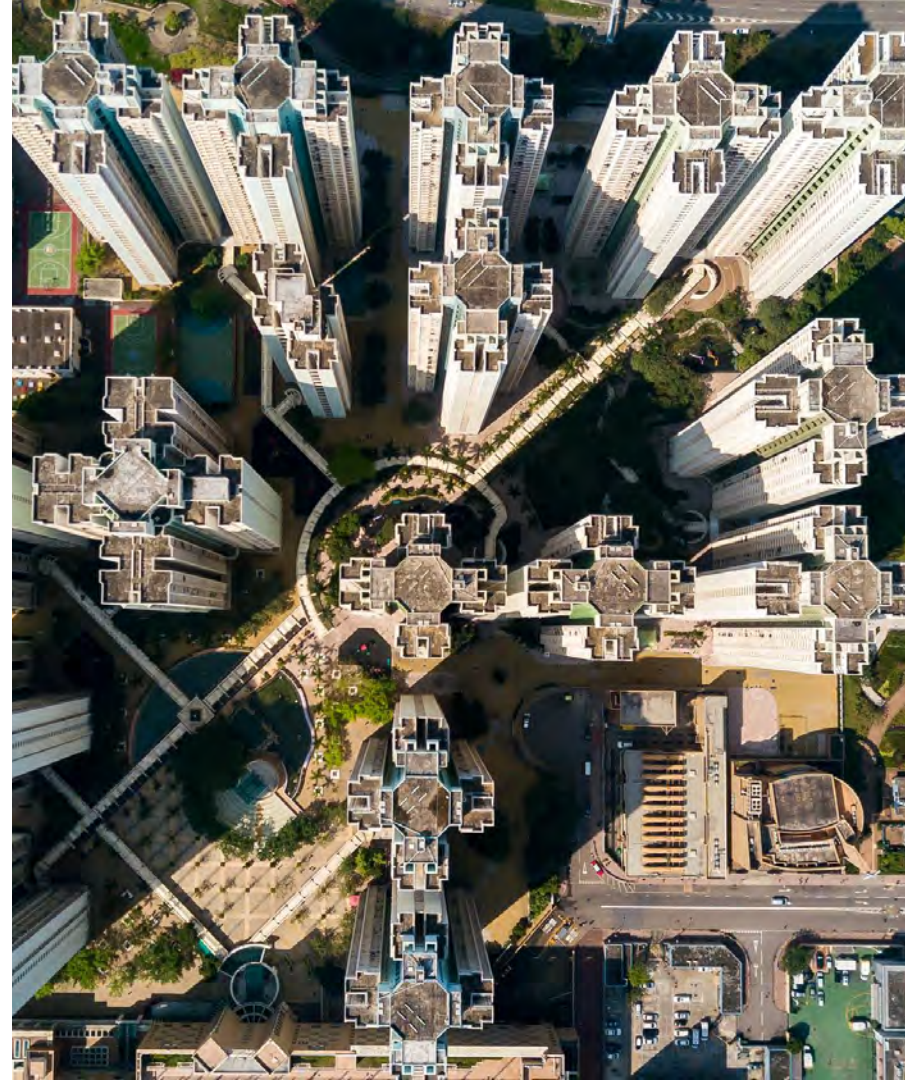
- Bouwen met hernieuwbare materialen
- Bouwen met hergebruikte materialen
- **Percentage open geveldelen verlagen**
- Geveloppervlakte verminderen

MPG - gebouw

Strategieën voor een lage MPG

- Bouwen met hernieuwbare materialen
- Bouwen met hergebruikte materialen
- Percentage open geveldelen verlagen
- **Geveloppervlakte verminderen**

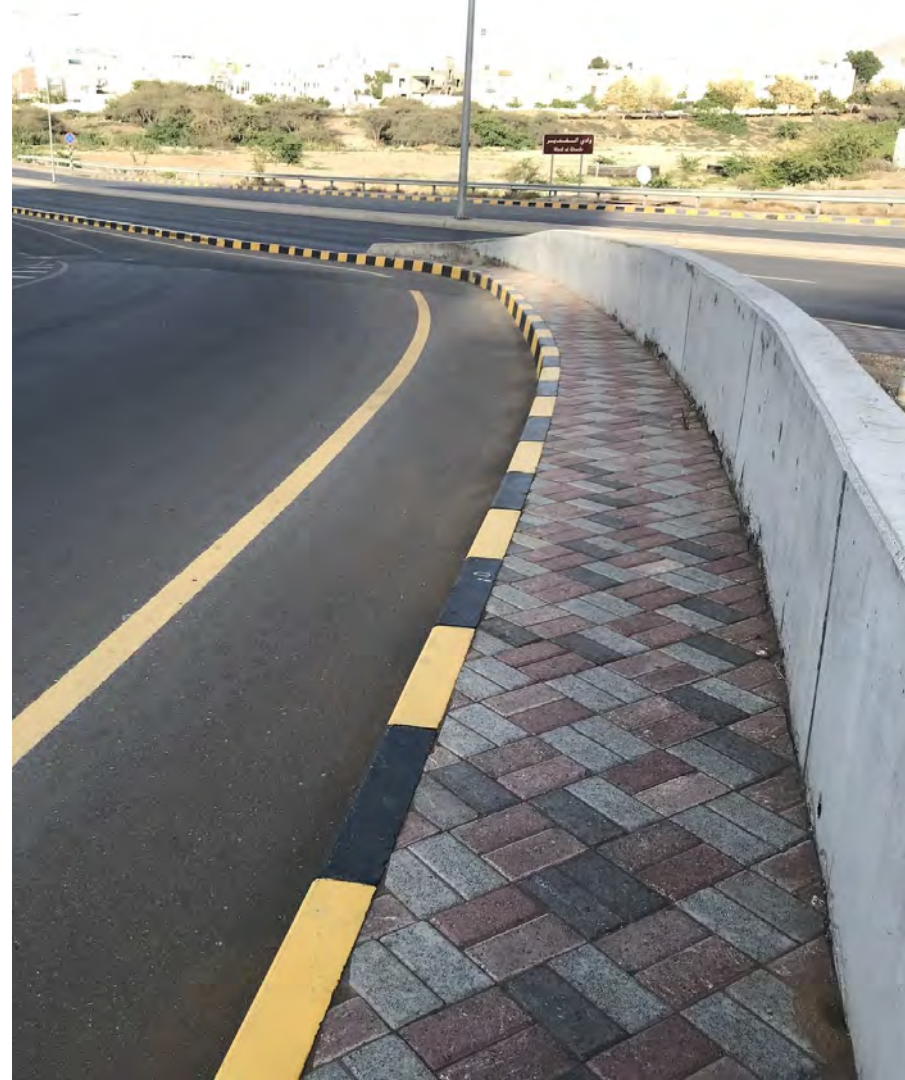

Infra

MKI - Milieu Kosten Indicator Milieukosten van een product

Strategieën voor een lagere MKI

- Meer gerecycled materiaal in grondstofstromen
- Einde levensduur scenario
- Hoogwaardig hergebruik

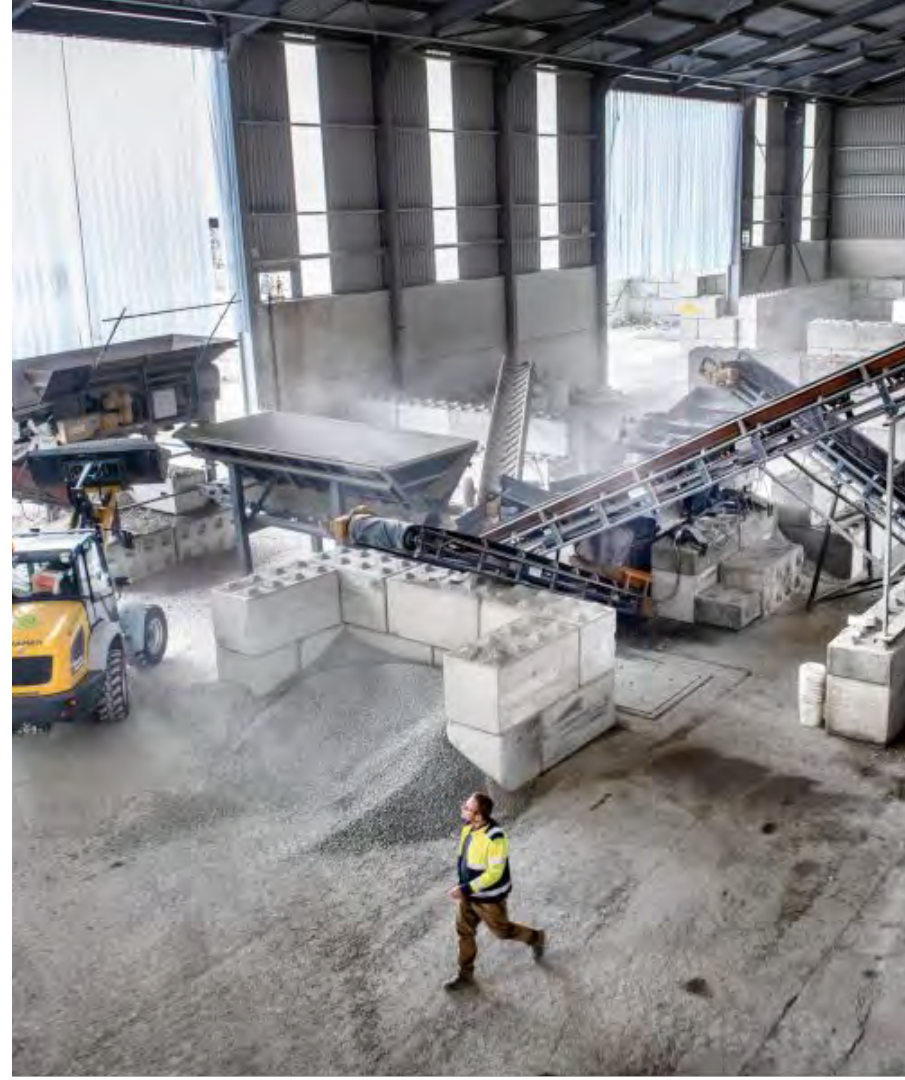

Infra

MKI - Milieu Kosten Indicator Milieukosten van een product

Strategieën voor een lagere MKI

- **Meer gerecycled materiaal in grondstofstromen**
- Einde levensduur scenario
- Hoogwaardig hergebruik

Infra

MKI - Milieu Kosten Indicator Milieukosten van een product

Strategieën voor een lagere MKI

- Meer gerecycled materiaal in grondstofstromen
- **Einde levensduur scenario**
- Hoogwaardig hergebruik

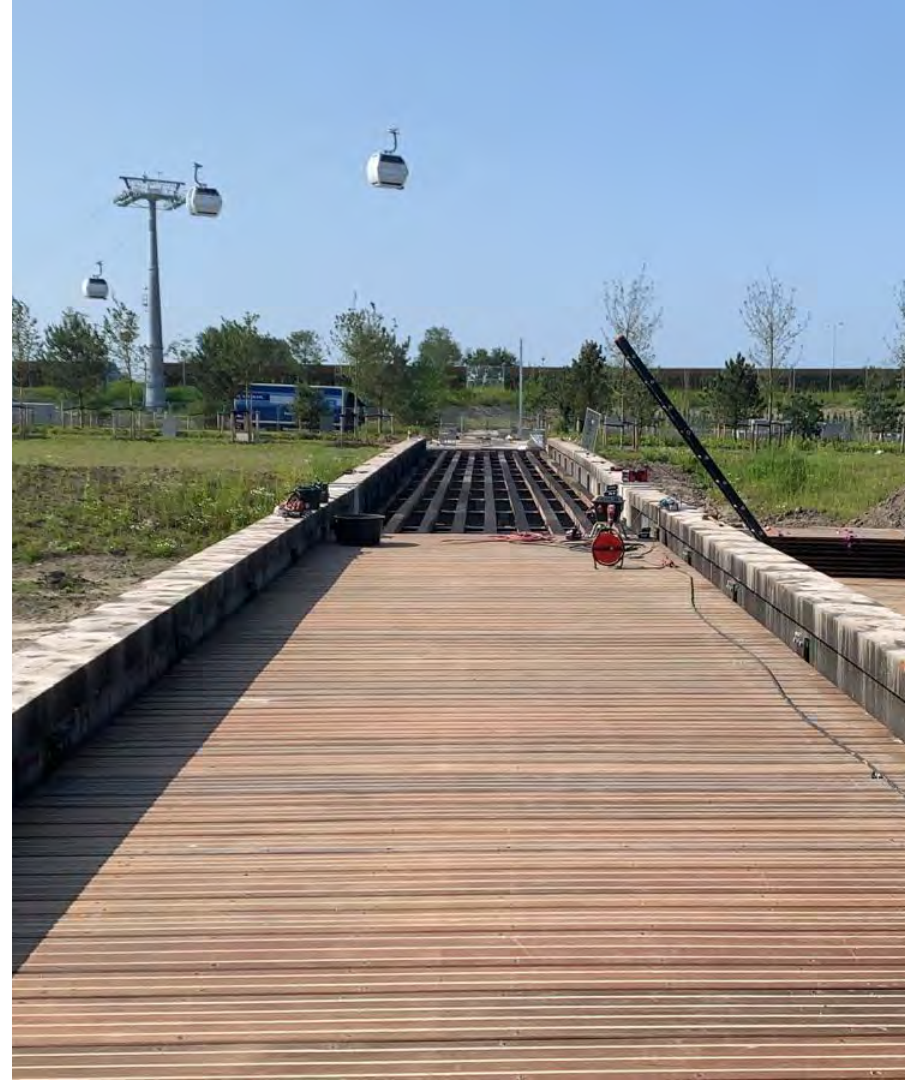
Infra

MKI - Milieu Kosten Indicator

Milieukosten van een product

Strategieën voor een lagere MKI

- Meer gerecycled materiaal in grondstofstromen
- Einde levensduur scenario
- **Hoogwaardig hergebruik**

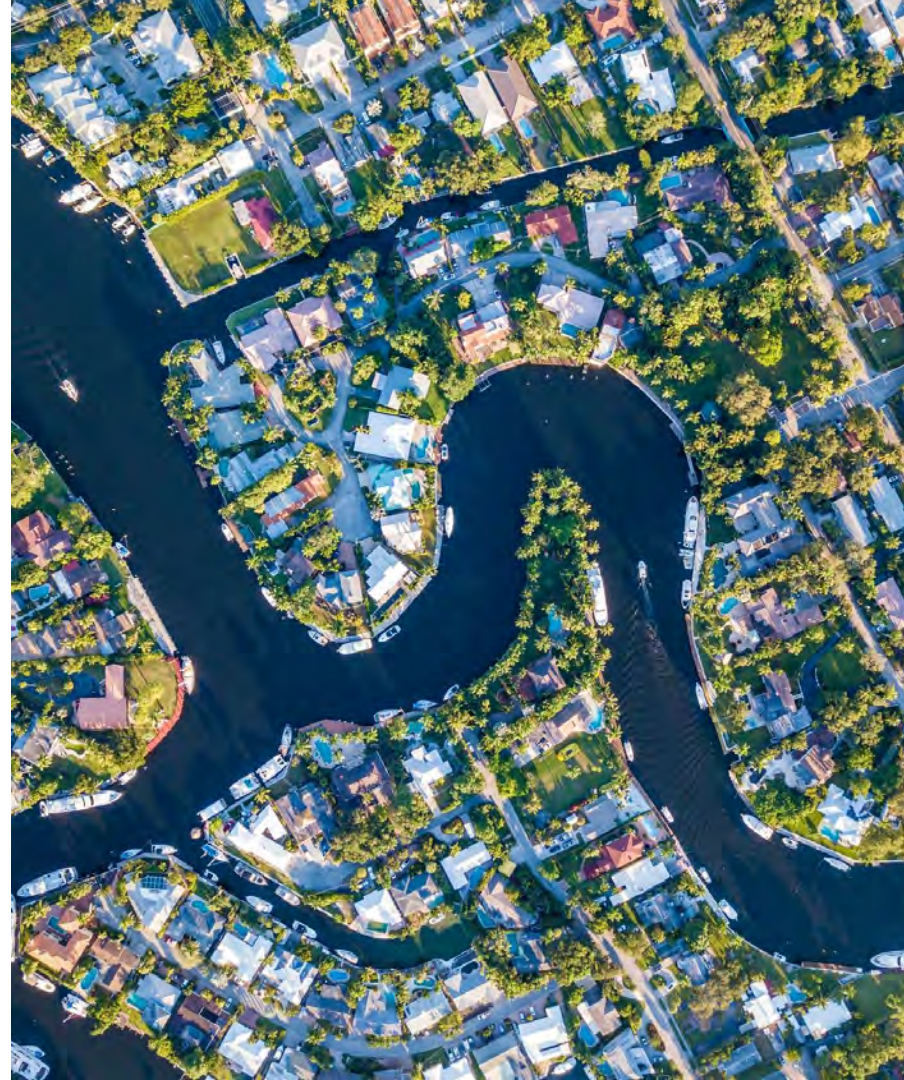
Gebied

MPG & MKI

Combinatie van beide indicatoren

Toepassen:

- MKI voor producten in openbare ruimte
- MPG en MKI onderdeel maken van de uitvraag

Embodied Carbon MPG-2

MPG-2

Embodied Carbon

CO₂-eq uitstoot in tijdens de productie van een materiaal of product (Module A uit de MPG)

- Maakt sturen op CO₂-uitstoot makkelijker

Water

Water

Duurzaam waterverbruik

- Evaluatie op % waterverbruik dat afkomstig is van regen- en grijswater
- Duurzaam watergebruik:
  - regenton voor tuin bewateren
  - hergebruik van restwarmte uit grijswater,
  - vergisten van zwartwater,
  - waterzuinige toiletten en douches

Stikstof

Stikstof

Uitstoot van stikstof

- Bouw: uitstoot van graaf- en bouwmachines
- Bouwlogistiek: uitstoot van auto's en zware vrachtwagens
- Gebruiksfase: uitstoot van auto's bewoners & gebruikers

Stikstof

Uitstoot van stikstof

Bepalen van uitstoot

- AERIUS berekening
  - Kanttekeningen: updates & inschattingen
- Soort bouwlogistiek
- Soort materieel

Stikstof

Uitstoot van stikstof

- Biobased bouwen
  - 45% reductie
- Prefab bouwen (30% reductie)
  - Nadelen bij beton
- Slimme bouwlogistiek
  - Bouwhubs
- Elektrisch materieel

Management

Interne organisatie

- Steun binnen de eigen organisatie
- Borgen van kennis
- Borgen van afspraken
- Vastleggen van data voor waardebehoud materialen

Interne organisatie

- Steun binnen de eigen organisatie
- Borgen van kennis
- Borgen van afspraken
- Vastleggen van data voor waardebehoud materialen

Uitvraag

Een goede uitvraag maakt circulair bouwen mogelijk

- MPG
- % niet-primaire materialen
  - Biobased
  - Sedundair
- Meer punten scoren op duurzaamheid, minder op prijs

Vragen?

Regionaal programma Friesland

HNN regionaal programma Friesland

Elkaar versterken

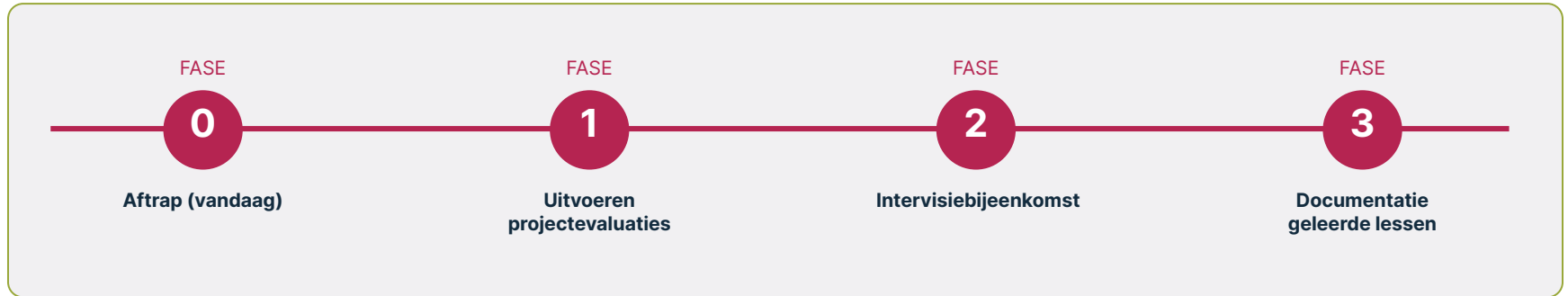
Het Nieuwe Normaal als aanvulling op het Friese uitvoeringsprogramma, door:

- Zicht bieden op de huidige prestatie van gebieden en gebouwen op projectniveau;
- Concrete leerpunten ophalen voor het intervisietraject;
- Zicht bieden op de nu gangbare circulaire prestatieniveau's in Friesland, als basis voor "Het Friese Normaal"

Regionale traject ook belangrijke aanvulling op het nationale programma, door vergroten van bekendheid en onderbouwing voor de nationale 'norm'.

Regionaal programma

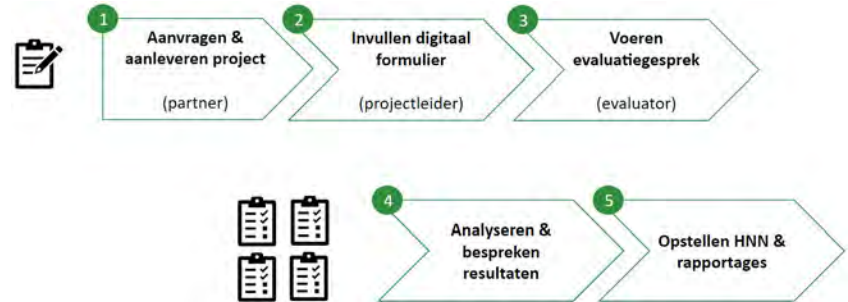
1. Uitvoeren projectevaluaties

Een projectevaluatie kent 5 stappen

Evaluaties kan je nu of na deze sessie aanmelden

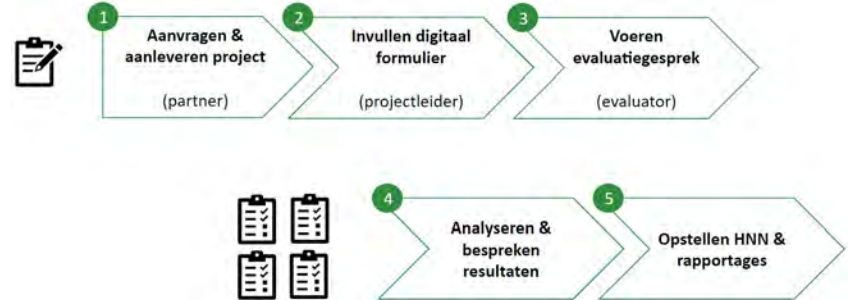
Een project voldoet aan de volgende voorwaarden:

1. Het project is een **gebied** (woonwijk, bedrijventerrein of gemengde ontwikkeling), woon- of utiliteits**gebouw**, of betreft **infrastructuur** (wegen, OR of kunstwerk);
2. Het project is ontworpen (DO gereed), in realisatie of gerealiseerd;
3. Het project heeft op een of meerdere aspecten circulaire principes meegenomen.

2. Intervisiebijeenkomst

In een afrondende intervisiebijeenkomst presenteren we de resultaten van de projectevaluaties en delen de verschillende deelnemers hun inzichten. Op basis daarvan kan ieder van de deelnemers in nieuwe projecten volgende stappen zetten op het gebied van circulair bouwen.

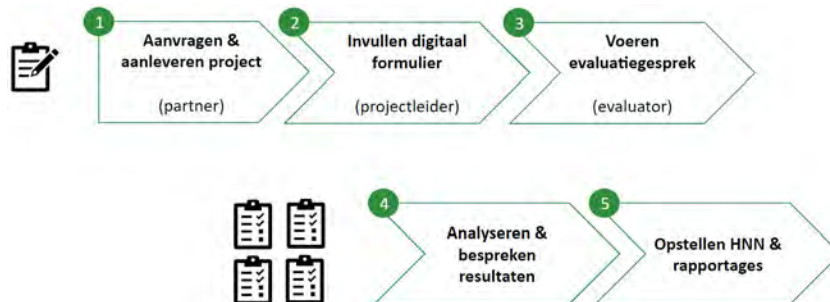

3. Documentatie geleerde lessen

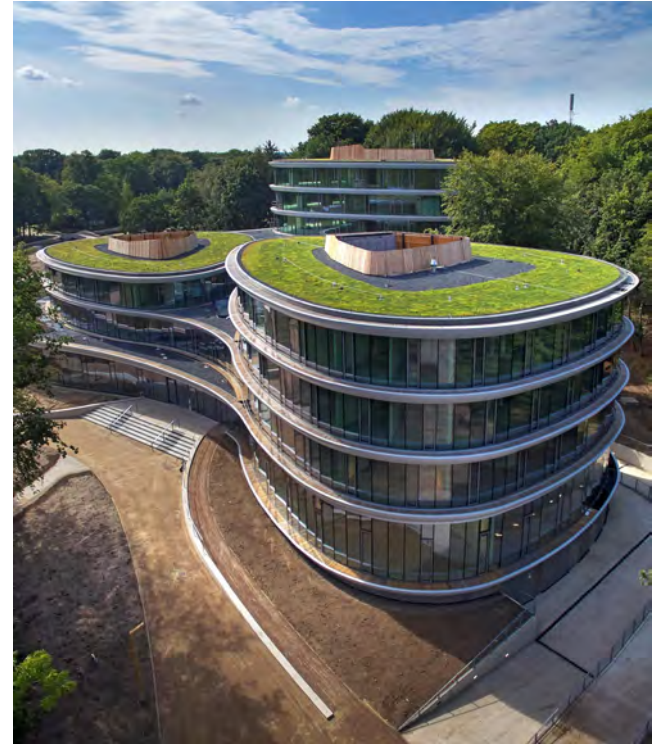
De inzichten vanuit de projectevaluaties en afsluitende intervisiebijeenkomst verwerken we tot een document met geleerde lessen. Dit document kan vervolgens worden gebruikt om inzichten breder in de organisatie te delen.

Hierin koppelen we ook de nu gangbare circulaire prestatieniveau's in Friesland; met andere woorden "Het Friese Normaal"

Wat kan je verder met Het Nieuwe Normaal?

1. **Gebruik HNN-thema's om ambities te bepalen**, om een meer eenduidige taal te creëren op het gebied van circulair bouwen.
2. **Lever projecten aan voor evaluaties**, om meer bewijslast te creëren in het opstellen van Het Nieuwe Normaal.
3. **Vraag prestaties uit in projecten** op basis van de indicatoren van HNN, om te zorgen dat meer partijen hiermee gaan werken.

Van HNN naar ambitie en uitvraag

Een stappenplan

1. Vorm een circulaire visie voor je project (bouw voort op beleid en lokale kansen)
2. Kies indicatoren uit HNN passend bij je visie
3. Bepaal prestatieniveau's per indicator (gebruik prestatieniveau HNN als referentie)
4. Formuleer je uitvraag met de ambitieniveaus voor de indicatoren (geen eis, maar daag de markt uit)
5. Evalueer de behaalde prestaties en haal geleerde lessen op (vanaf DO fase is evaluatie mogelijk, evalueer ook de indicatoren zonder ambities)

Vragen?

**Bedankt
voor uw
aandacht!**

Metabolic

Sam van Hooff

Sustainability consultant

Sam.vanhooff@metabolic.nl

